

ŠE NEKAJ SLOVANSKIH NAJDIŠČ V VZHODNI FURLANIJ

PAOLA KOROŠEC

V članku »Slovanska najdišča v Vzhodni Furlaniji« (Arheološki vestnik VI/2, str. 247 sl.) sem objavila, kakor tam tudi izrecno poudarjam, gradivo, ki so ga našli na področju severnega dela Vzhodne Furlanije. Vendar so pa Slovani bili naseljeni tudi v južnem delu Vzhodne Furlanije, t. j. na sami ravnici, vse do morja, o čemer govore večkrat zgodovinarji,¹ opirajoč se na zgodovinske pisane vire. Arheologi pa doslej omenjajo le posamezne kose s teh najdišč,² kakor je bil primer tudi z gradivom s severnega dela.

Na priloženih dveh tablah je gradivo, ki razen okrogle ploščate fibule ni bilo objavljeno, a ga hranijo v muzeju v Ogleju (Aquileia) (T. I, sl. 1—8; T. II, sl. 1) in v Arheološkem muzeju v Trstu (T. II, sl. 2—5).

Material, ki je v Ogleju, je inventariziran pod več številkami, so pa tudi kosi, ki sploh niso inventarizirani. Kot mesto najdišča je vedno označen le Oglej (Aquileia). Predmeti predstavljajo slučajne najdbe, toda po ustnih podatkih so posamezni primeri najdeni kot grobni inventar.³

Omenjeni material iz Ogleja pripada izključno köttlaškemu kulturnemu krogu z vsemi njegovimi posebnostmi, kakor so luničasti uhan, fibula, obsenčni obročki itd. Od luničastih uhanov je eden fragmentiran. Ornamentiran je bil z jamičastim emajlom, nekdanj črno-bele barve, ki je bil v jamicah v obliki trikotnikov (inv. št. 24.264; T. I, sl. 7). Dalje so našli tri luničaste gravirane uhane, katerih ornamenti so izdelani v tehniki tremoliranja. Dva imata v tej tehniki izdelan rastlinski motiv, in sicer na vsakem uhanu drugega (inv. št. 24.293 in 24.294; T. I, sl. 1, 2); tretji ima dve vrsti polkrogov in cikcakasto linijo na spodnjem robu lunule, ki naj bi imitirala nekdanjo granulacijo (brez inv. št.; T. I, sl. 4). Vsi luničasti uhan, so bili liti v bronu. Analogije zanje imamo na raznih lokalitetah köttlaške kulturne skupine, kot so Windischgarsten,⁴ Perava,⁵ Bohinjska Srednja vas⁶ in dr. Poleg teh uhanov sta v oglejskem muzeju tudi dva

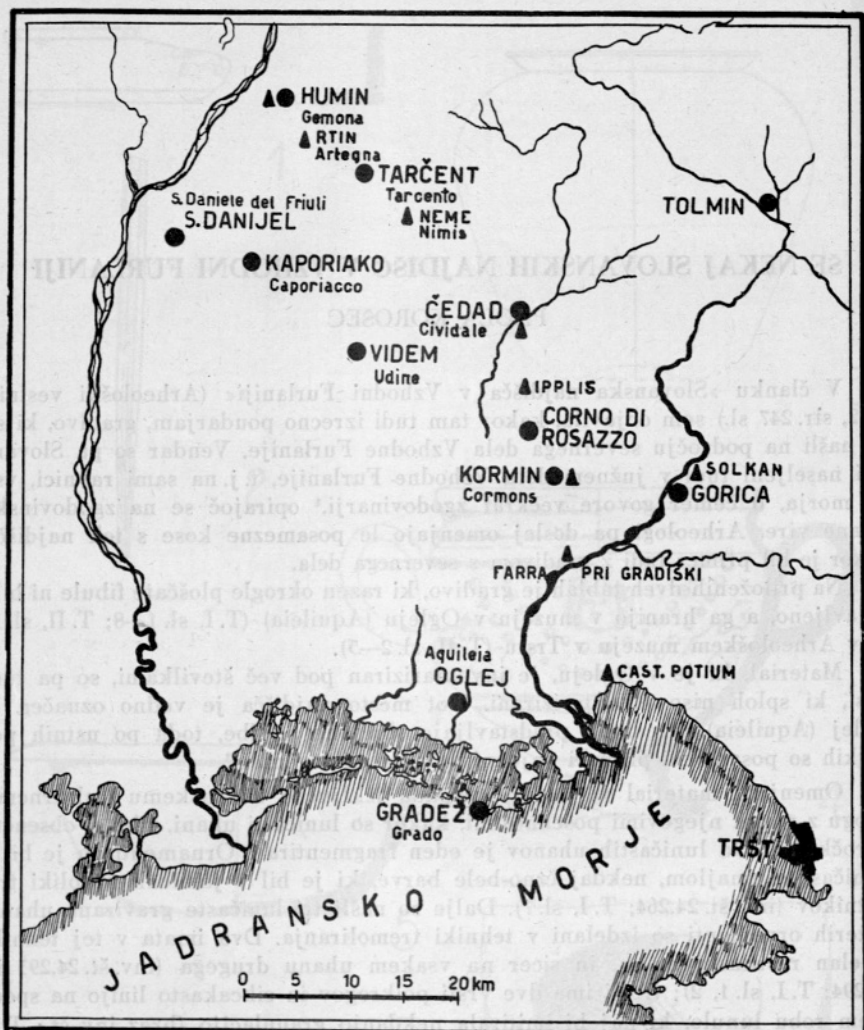
¹ M. Kos, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1933. — M. Kos, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1955. — B. Grafenauer, *Zgodovina Slovenskega naroda*, Ljubljana 1954. — Itd.

² Riegl-Zimmermann, *Kunstgewerbe d. frühen Mittelalters*, Wien 1923, 68. — Dinklage v svojih propagandnih publikacijah. Oba pa citirata samo okroglo, ploščato, emajlirano fibulo.

³ Na tem mestu se zahvaljujem ljubeznivosti ge. B. Forlattijeve in gdič. G. Folarjevi, ki sta mi omogočila pregled materiala ter izdelavo risb.

⁴ Germanen-Erbe, 1941, 74, sl. 43.

⁵ L. c. 73, sl. 36.

• slovanska najdišča ▲ langobardski limes

obsenčna obročka, od katerih je eden iz tanjše bronaste žice s S-pentljo na enem koncu (brez inv. št.; T. I, sl.3), drugi je pa šele v sekundarni uporabi služil kot obroček (inv. št. 24.307; T. I, sl. 5). V primarni uporabi je v starejši epohi predstavljal sedanji obroček manjšo bronasto iglo z bikonično glavico, ki je danes uvita podobno kot S-pentlja.

Najzanimivejši, istočasno pa tudi najbogatejši predmet, poleg luničastega emaljiranega uhana, ki je karakterističen posebno za köttlško kulturno sku-

° Carniola, 1908, T. II, sl. 20, grob št. 14.

pino, je velika, okrogla, masivna, ploščata fibula, ki je bila lita v bronu (brez inv. št.; T. I, sl. 8. — premer 4,7 cm).⁷ Na spodnji strani fibule je ohranjena še pentlja, ki je bila vlita skupaj s fibulo, medtem ko šarnir za iglo in sama igla danes manjkata. Fibula ima, kot večina primerov tega tipa, srednji del nekoliko vzbočen. Na njem je sumarno predstavljena živalska figura z nazaj obrnjeno glavo. Vdolbine so bile izpolnjene z jamičastim emajlom. Okoli srednjega vzvišenega dela fibule je plastičen narezan venec. Na znižanem delu je ornament štirih polmesecev, ki so razporejeni v obliki križa. Ob samem robu fibule je sumarno vgravirana cikcakasta linija. Emajl na srednjem vzvišenem delu, kakor tudi v polmesečih na znižanem delu fibule, v katerih so po tri jamice za vlaganje emajla, je bil nekdanj črne in bele barve. Kakor večina ornamentov na drugih predmetih, tako je tudi ta motiv, razdeljen na štiri polja razporejenih v obliki križa, ter živalski motiv na centralnem delu fibule, znan iz drugih najdišč köttlške kulturne skupine. Lahko celo trdimo, da je tak motiv dokaj priljubljen. Imamo ga na emajlirani fibuli iz Zirovnice,⁸ kjer je pa izdelan z večjo preciznostjo kakor oglejski primerek; dalje na fibuli neke neznane lokalitete, ki je v muzeju na Dunaju,⁹ v Krunglu,¹⁰ Peravi,¹¹ Kötlachu¹² itd.

Poleg zgornjih predmetov je v oglejskem muzeju tudi bronast, masiven, lit prstan s trikotnim presekom, ornamentiran s prečnimi kanelurami (inv. št. 2436; T. I, sl. 6 a, b). Ker je pod isto inventarno številko tudi več drugih različnih prstanov iz rimske dobe, bi nas njegova atipična oblika mogla zavesti, da bi ga prišteli istemu obdobju, proti čemur pa govori celotna njegova faktura. Zato je najverjetneje, da ga moramo pripisati slovanski periodi.

V oglejski muzej je kot slučajna najdba došel tudi fragmentiran lonček (brez inv. št.; T. II, sl. 1). Našli so ga v samem Ogleju. Po svoji jajčasto ovalni obliki, navzven upognjenem ustju, nekoliko odebeljenem robu na dnu bi vsekakor sodil med slovansko ostalino. Kakor večina slovanskih posod, tako je tudi oglejski lonček dokaj dobro žgan (zunaj črne barve, znotraj rdečkast), izdelan pa iz dobro čiščene zemlje, pomešane z drobci kremenca in peska. Izdelan je bil sicer prostoročno, pač pa dokončan na lončarskem kolesu, po vsej verjetnosti na ročni pogon.

Oglejski material, kakor tudi že poprej objavljeni material iz Severne Furlanije, pripada köttlškemu kulturnemu krogu in ga moramo postaviti v čas IX. in X. stoletja. Če analiziramo oblike in ornamentiko, vidimo, da ta material nima nikakih lokalnih posebnosti, kakor so n. pr. gravirani uhani iz Fortuite in veliki gravirani uhan, ki je v Vidmu, temveč ga moramo imeti za uvožen, ravno tako kakor emajlirane uhane iz Caporiacca, Corno di Rosazzo in Fortuite a Turida.¹³ Proti domnevi, da so tudi emajlirane predmete izdelovali v delavnicah, ki bi bile tukaj na jugu, glede na bizantinske politične in kulturne eksponate

⁷ Vsi predmeti na tablah, razen onih iz tržaškega Arheološkega muzeja, so risani v naravni velikosti.

⁸ Neobjavljeno gradivo v Narodnem muzeju v Ljubljani.

⁹ Riegl-Zimmermann, l. c., str. 71, sl. 58, nebarvana slika.

¹⁰ Archaeologiai Értesítő 1897, T. V.

¹¹ Mitt. d. Zentral-Kommission 1898 (Much, barvna tabla).

¹² Pittioni, Der frühmittelalterliche Gräberfund von Köttlach, 1943.

¹³ Arheološki vestnik VI, 247 sl.

v neposredni bližini, govori identičnost predmetov, predstava in ornamentika s tistimi, ki so najdeni severno in severovzhodno od Alp in kjer jih imamo v zelo velikem številu. Takšne številne analogije pa ne govore le za trgovske zveze med severnimi in južnimi pokrajinami, temveč bi mogli tudi domnevati, da so takšni predmeti dospeli na jug z novim doseljevanjem prebivalstva, ne glede na to, kakšni so bili pravi vzroki tega doseljevanja. Verjetno so pa takšne doselitve, kar nam kaže tudi material, iz pomadžarske dobe, ko so Slovani kot kmetje kolonizatorji prodirali na furlansko ozemlje nekako v drugi polovici X. stoletja.¹⁴

Vemo, da so v času, ko se je širila köttlaška kulturna skupina, Slovenci že morali sprejeti krščanstvo.¹⁵ Kljub temu vidimo, da so tudi še naprej ohranili nekatere svoje stare navade. Tudi so svojim pokojnim dajali pridatke v grobove. Tako nas ta moment glede na bližino cerkvene metropole ter z njim v zvezi tudi nekropole v Ogleju ali pa v njegovi neposredni bližini, nagiblje k domnevi, da so tudi Slovenci, kolikor so bili tu, imeli iste pravice kakor stari domačini.

V zvezi z oglejskim gradivom imamo tudi nekaj zelo skromnega gradiva v Arheološkem muzeju v Trstu, ki pa je po ustnih podatkih iz neposredne bližine Gorice.¹⁶ Ta material je zelo skromen, brez kakršnih koli posebnosti, pripada pa ravno tako grobnim najdbam.¹⁷ V enem grobu so našli uhana iz tanke bronaste žice s po tremi pentljami na spodnji strani obročka (T. II, sl. 4). V nekem drugem grobu pa so našli podoben uhan ter fragment ornamentirane bronaste ploščice — verjetno okova (T. II, sl. 2, 3) in fragment manjšega bronastega obročka. Oblika teh uhanov je tudi zelo priljubljena na ozemlju köttlaške kulturne skupine, a najdemo jo tudi na ozemlju severnega dela Vzhodne Furlanije.¹⁸

Sodeč po vsem, je ta nekropola, kakor tista v Ogleju, morala biti večjih razmer.

Ako pogledamo geografsko karto do sedaj znanih najdišč na področju Vzhodne Furlanije, bomo videli, kakor je omenjeno tudi že na drugem mestu, da se najdišča s slovanskim gradivom nizajo v glavnem na ozemlju langobardskega limesa. Vendar so pa Slovani prodrli tudi nekoliko globlje proti zahodu. Nekropole, ki so doslej odkrite in v glavnem tudi neraziskane, nam pa kljub temu dokazujejo obstoj verjetno čistih slovanskih naselbin v teh krajih, ki so morale biti v bližini samih nekropol tako na severu kakor na jugu in govore, da so živeli Slovani v teh predelih v mirnih razmerah (odsotnost orožja) in obdržali svojo kulturo in svoje navade, ki so jih prinesli s seboj.

¹⁴ Kos, Zgodovina Slovencev, 1935, 120.

¹⁵ Pri tem moramo vzeti zanesljiv podatek predstavo križa na raznih predmetih.

¹⁶ Ta material ni omenjen v inventarju.

¹⁷ Na ploščah, na katerih je material pritrjen, je razdeljen po grobovih. Baje je bil tako urejen že v času, ko je bil izkopan.

¹⁸ Arheološki vestnik VI, 251 sl. T. III, 4.

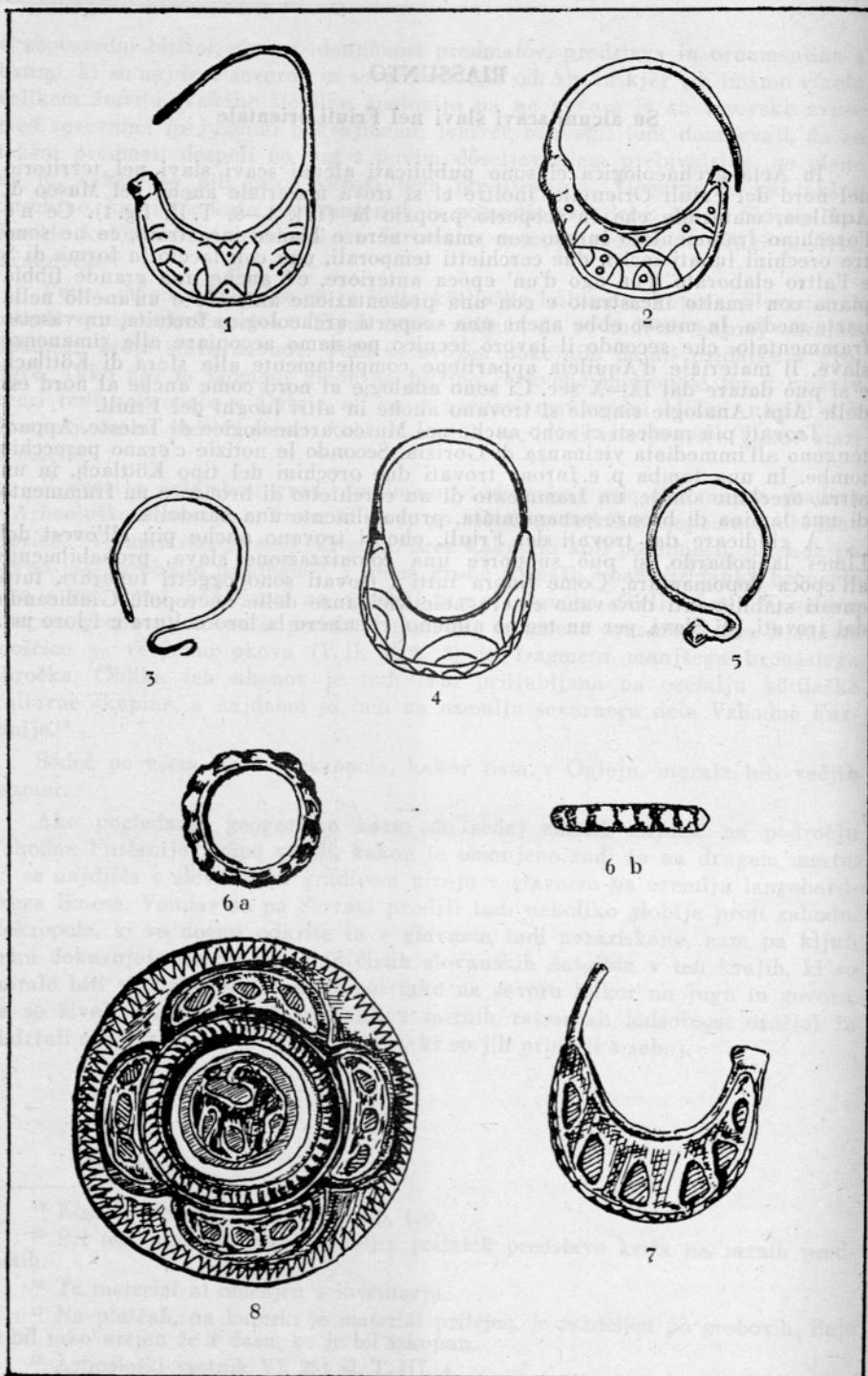
RIASSUNTO

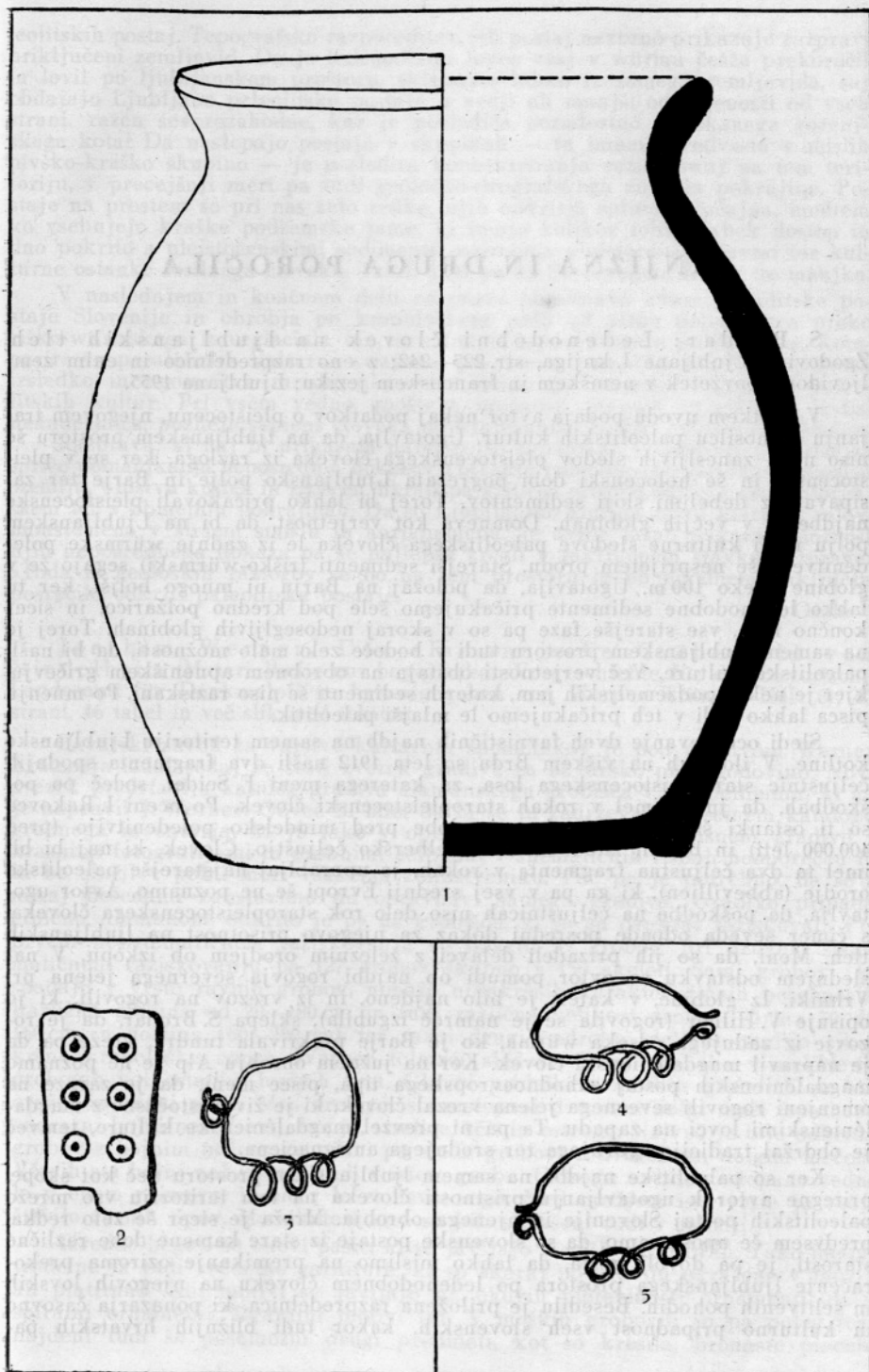
Su alcuni scavi slavi nel Friuli orientale

In Acta archaeologica ci sono pubblicati alcuni scavi slavi nel territorio del nord del Friuli Orientale. Inoltre ci si trova materiale anche nel Museo di Aquileia, materiale che fu scoperto proprio là (T. I, 1—8, T. II, fig. 1). Ce n'è l'orechino frammentato lunato con smalto nero e bianco incastrato, ce ne sono tre orecchini lunati incisi, due cerchietti temporali, uno con laccio in forma di S e l'altro elaborato d'un ago d'un' epoca anteriore, c'è anche una grande fibbia piana con smalto incastrato e con una presentazione animale e un'anello nella parte media. In museo ebbe anche una scoperta archeologica fortuita, un vasetto frammentato, che secondo il lavoro tecnico possiamo accoppiare alle rimanenze slave. Il materiale d'Aquileia appartiene completamente alla sfera di Köttlach e si può datare dal IX—X sec. Ci sono analogie al nord come anche al nord est delle Alpi. Analogie singole si trovano anche in altri luoghi del Friuli.

Trovati più modesti ci sono anche nel Museo archeologico di Trieste. Appartengono all'immediata vicinanza di Gorizia. Secondo le notizie c'erano parecchie tombe. In una tomba p. e. furono trovati due orecchini del tipo Köttlach, in un'altra, orecchino simile, un frammento di un cerchietto di bronzo e un frammento di una lamina di bronzo ornamentata, probabilmente una bandella.

A giudicare dai trovati del Friuli, che si trovano anche più all'ovest del Limes langobardo, si può supporre una colonizzazione slava, probabilmente all'epoca dopomagiara. Come finora tutti i trovati sono oggetti funerari, tutti questi stabilimenti dovevano essere nelle vicinanze delle necropoli. Giudicando dai trovati, gli Slavi, per un tempo almeno, ritennero la loro coltura e i loro usi.

KNJIŽNA IN DRUGA POROČILA

S. Brodar: Ledenodobni človek na ljubljanskih tleh. Zgodovina Ljubljane I. knjiga, str. 225—242; z eno razpredelnico in enim zemljevidom; povzetek v nemškem in francoskem jeziku; Ljubljana 1955.

V kratkem uvodu podaja avtor nekaj podatkov o pleistocenu, njegovem trajanju in nosilcu paleolitskih kultur. Ugotavlja, da na ljubljanskem prostoru še niso našli zanesljivih sledov pleistocenskega človeka iz razloga, ker se v pleistocenski in še holocenski dobi pogrezata Ljubljansko polje in Barje ter zaplavata z debelimi sloji sedimentov. Torej bi lahko pričakovali pleistocenske najdbe le v večjih globinah. Domneva kot verjetnost, da bi na Ljubljanskem polju našli kulturne sledove paleolitskega človeka le iz zadnje würmske poleđenitve v še nesprjetemrodu. Starejši sedimenti (riško-würmski) segajo že v globine preko 100 m. Ugotavlja, da položaj na Barju ni mnogo boljši, ker tu lahko ledenodobne sedimente pričakujemo šele pod kredno polžarico, in sicer končno fazo, vse starejše faze pa so v skoraj nedosegljivih globinah. Torej je na samem ljubljanskem prostoru tudi v bodoče zelo malo možnosti, da bi našli paleolitske kulture. Več verjetnosti obstaja na obrobnem apneniškem gričevju, kjer je nekaj podzemeljskih jam, katerih sedimenti še niso raziskani. Po mnenju pisca lahko tudi v teh pričakujemo le mlajši paleolitik.

Sledi ocenjevanje dveh favnističnih najdb na samem teritoriju Ljubljanske kotline. V ilovicah na viškem Brdu so leta 1912 našli dva fragmenta spodnjih čeljustnic staropleistocenskega losa, za katerega meni F. Seidel, sodeč po poškodbah, da ju je imel v rokah staropleistocenski človek. Po oceni I. Rakovca so ti ostanki širokočelnega losa iz dobe pred mindelsko poleđenitvijo (pred 400.000 leti) in bi bili istodobni s heidelberško čeljustjo. Človek, ki naj bi bil imel ta dva čeljustna fragmenta v rokah, je uporabljal najstarejše paleolitsko orodje (abbeyillien), ki ga pa v vsej srednji Evropi še ne poznamo. Avtor ugotavlja, da poškodbe na čeljustnicah niso delo rok staropleistocenskega človeka, s čimer seveda odpade posredni dokaz za njegovo prisotnost na ljubljanskih tleh. Meni, da so jih prizadeli delavci z železnim orodjem ob izkopu. V naslednjem odstavku se avtor pomudi ob najdbi rogovja severnega jelena pri Vrhnikih. Iz globine, v kateri je bilo najdeno, in iz vrezov na rogovih, ki jo opisuje V. Hilber (rogovila se je namreč izgubila), sklepa S. Brodar, da je rogovje iz zadnjega odseka würma, ko je Barje prekrivala tundra, vreze pa da je napravil magdalénienski človek. Ker na južnem obrobju Alp še ne poznamo magdalénienskih postaj zahodnoevropskega tipa, pisec meni, da je zarez na omenjeni rogovih severnega jelena vrezal človek, ki je živel istočasno z magdalénienskimi lovci na zapadu. Ta pa ni prevzel magdalénienske kulture, temveč je obdržal tradicijo zgornjega ter srednjega aurignacijskega.

Ker so paleolitske najdbe na samem ljubljanskem prostoru več kot skope, pritegne avtor k ugotavljanju pristnosti človeka na tem teritoriju vso mrežo paleolitskih postaj Slovenije in njenega obrobja. Mreža je sicer še zelo redka, predvsem če upoštevamo, da so slovenske postaje iz stare kamene dobe različne starosti, je pa dovolj gosta, da lahko mislino na premikanje oziroma prekoračenje ljubljanskega prostora po ledenodobnem človeku na njegovih lovskih in selitvenih pohodih. Besedilu je priložena razpredelnica, ki ponazarja časovno in kulturno pripadnost vseh slovenskih, kakor tudi bližnjih hrvatskih pa-